

DÜNYADA DOĞAYI KORUMA HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ ve GÜNCEL BOYUTU

Oğuz KURDOĞLU

Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü,
08000- Artvin.

Özet: Doğa koruma, güncel bir konu olmasına rağmen, aslında, asırlara dayanan tarihinden dolayı yeni bir olgu değildir. Tarih boyunca kimi yöneticiler, hükümdarlar ve özel arazi sahipleri, eşsiz doğal değerlere sahip olan belli bazı yerleri korumak için sarfettikleri çabaları gösteren sayısız örnek vardır. Özünde bu alanlar av yapmak üzere yaban hayatı türlerini korumak için izole edilen ve tasarlanan av koruma alanlarıydı. 1872 de ilan edilen Yellowstone Milli Parkı, büyük bir korunan alanın, modern anlamda bir milli park olarak tasarlanmasına örnektir. Alan koruma yaklaşımı günümüzde doğayı korumanın en etkili yollarından biridir ve çok sayıda kuruluş, çeşitli sistem ve kategoriler üzerinde çalışmaktadır. Ne yazık ki korunan alanlar ağında görülen büyümeye rağmen, bazı ülkelerde çok sayıda korunan alan, etkili bir şekilde korunmamaktadır. Bu çalışma ile doğa koruma sistemleri ve stratejilerinin dünyadaki tarihsel gelişimi özetlenmektedir. Çalışma sonunda anlaşılmaktadır ki; Dünyada özellikle Amerika ve Avrupa, doğa koruma konusunda çok derin bir tarihi geçmişe sahiptir ve uluslar arası anlaşmalar ve sözleşmelere katılım konusunda öncü durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Doğa Koruma, Korunan Alan Mevzuatı, Korunan Alan Kategorileri, Milli Park.

NATURE CONSERVATION MOVEMENT IN THE WORLD: ITS HISTORICAL DEVELOPMENT AND PRESENT SITUATION

Abstract: Although nature conservation is a well recognized topic at present, it is not a new phenomenon. Throughout history, there are numerous examples of efforts made by governments, rulers, or individual land owners to protect certain land areas that possessed unique natural values. While many of these areas were actually isolated as game preserves for hunting, they were also designed to conserve wildlife. The establishment of Yellowstone National Park in 1972 marks the modern concept of a national park as it was designed on a very large protected natural area. Presently, one of the most efficient ways for nature protection is "area conservation approach" that many organizations have been developing various systems and categories about. Unfortunately, in spite of such improvements and the extension of the protected area network, many of these areas are not properly protected and/or managed in some countries. This study summarizes the historical evolution of nature conservation systems and strategies in the world with the related international legislative aspects as well. As it stated in this paper, USA and Europa have a well known history on nature conservation and show great concern in respect to participating to the international convention and arrangements.

Key Words: Nature conservation, protected area legislations, protected area categories, national park

1. GİRİŞ

“Doğanın korunması”, yaygın olarak sanıldığına tersine, çevre kirliliğinin gündemi meşgul etmeye başlamasıyla ortaya çıkmış bir konu değildir. Doğa korumanın şimdiki değerlendirmelerden farklı olarak kutsal alanların ve bazı hayvanlar ile yaşam alanlarının korunmasıyla başladığı söylenebilir. Nedeni ne olursa olsun korunan alanların ilk örnekleri bu alanlardır ve günümüzde farklılıklar bulunsada, kökenleri çok eski tarihlerdeki bu yaklaşımlara dayanmaktadır.

Asırlarca evvel Doğu Çin’de ormanların bünyesi fazlaca değiştirilmek suretiyle meydana getirilmiş küçük parklar, tırnaklı memelilerin üreme ve teşhir edilmelerine tahsis olunurdu. Orta çağ Avrupa’sında parklar, birer derebeylik müessesesi idi ve bunlar otlatma ve kesimin kat’i olarak yasaklandığı, imtiyazlı kişilerin av rezervi olarak kullandıkları “wilderness” lerin varlığını sağladılar. Bu parklar dışında kalan sahalarda entansif toprak işleme yüzünden yabancı hayvanların pek orijinal toplulukları yok oldular (1).

Hızla artan nüfus ve buna bağlı talep çeşitliliğinin doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskılar, plansız ve sağlıksız büyüme ve ortaya çıkardığı çevre sorunları, insanoğlunu, bu kaynakların tahrip edilmeden gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da karşılayabilmesini sağlayacak yönetim arayışlarına itmiştir. Bugün doğal ve kültürel kaynakları korumak üzere çeşitli koruma yöntem ve sistemleri geliştirme çabaları artarak sürmektedir. Bu çabaların en gelişmişisi hiç şüphe yok ki uluslararası düzeyde kabul görmüş olan korunan alan sistemleridir.

Dünyada doğa koruma geçmişi çok eski zamanlara dayansa da şimdi kullanılan kimi kavram ve uygulamaların kökeninin 19. Yüzyıl başlarına dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüzde gelişmişinden en az gelişenine hemen her ülkede, farklı isim veya yönetim amacıyla belirlenmiş çok sayıda doğa koruma alanı vardır. Bu alanların sayısı ve büyüklüğü de koruma kaygılarına bağlı olarak hızla artmaktadır.

2. DÜNYADA DOĞA KORUMA ANLAYIŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1 Başlangıç Dönemi

Eğer çok sıkı koruma altında olan kutsal ormanlar, birer orman rezervi olarak düşünülürse, doğayı korumanın kökenlerinin insanlık tarihi kadar eskiye uzandığı söylenebilir. Örneğin Güney Hindistan’daki Tamil Nadu Kutsal koruluklarının, Yontma taş ve cilalı taş devirlerine (MÖ 8000 - MÖ 6000) tanıklık ettikleri belirtilmektedir (2). Gerçekten de Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF)’nin 1995 raporunun sonucuna göre; kutsal yerler muhtemelen gezegendeki en eski habitat koruma yöntemidir (3).

Doğa koruma kültürünün ilk nokta olguları daha çok bireysel unsurların korunmasıyla ilgili yasa ve uygulamalar biçiminde görülmüştür. Bramwell (1989), İÖ. 1900’lü yıllarda Sümer ve Babil hanedanlarından Lipit-Isthar’a ait olan ve "Lipit-Isthar Kanunları olarak bilinen ilk yazılı yasalar içinde "eğer bir kişi başkasının bahçesindeki bir ağacı keserse, yarım gümüş para kadar ödeme yapar" hükmü içeren maddenin yer aldığına değinmektedir (4).

İki bin yıldan daha önce Eflatun (Plato); Eski Yunan’daki Attica Tepesinin ormandan yoksun bırakıldığını ve ardından üretken su sistemlerini ve toprak örtüsünü kaybettiğini yazmıştı. Hatta bu duruma “hastalıktan mahvolmuş bir vücudun iskeleti” benzetmesini yapmıştı. Aynı çağlarda Hindistan’da ilk korunan orman alanı ilan

edilmiştir. Bu alan modern milli park ve rezervlerin ilk örneğini teşkil etmektedir. Yine Hindistan'da İmparator Ashoka, belli memeli, kuş ve balık türlerinin korunmasını da sağlayan ilk avcılık yasalarını yürürlüğe koymuştur (5). 1084 yılında ise İngiltere'de Domesday Book (emlak defteri) adıyla ormanlar, tarım alanları ve av rezervlerini belirleyen bir kitap yayımlandı (6).

ANT ve STIPPROWEIT (1985), 1250 yılında da İngiltere'de kartal, doğan, atmaca ve balıkçıl kuşlarının korunmasının istendiğini, 1343 yılında Dortmund'da (Almanya) tarım alanları ve otlakların ağaçlandırılmasının belirli yasalara bağlandığını bildirmektedir (7).

Eski çağ hükümdarlarının kendi kullanımları için değişik bölgelerde av parkları, orman rezervleri ve bahçeler oluşturdukları bilinmektedir (8). Ancak çıkar gözetmeyen bazı girişimlerden de söz edilmelidir. Eleonora d' Arborea, 1392'de çıkarttığı bir yasada yırtıcı kuşların korunmasına yer verdi. Kuş bilimciler onun anısına küçük bir yırtıcı kuşu (Falco eleonora) eleonora doğanı olarak isimlendirdiler (9).

Osmanlı İmparatorluğunda ise ilk bilinçli koruma Hükümdar Fatih Sultan Mehmet'e aittir. 15. yüzyıl ortalarında, bazı derelerin Haliç'i çamurla doldurmaması için akarsuyun havzalarında hayvan otlatılmasını, tarım yapılmasını ve inşaatı yasaklamış, dik yamaçlara ayırık otu ektirerek toprağın sıkı bir şekilde tutulmasını temin etmiştir (10).

Bir alanın sahip olduğu peyzaj güzelliği, flora ve faunası ve halkın belirli bir süre için de olsa yararlanması amacıyla koruma altına alınması fikri ise Hollanda'da doğmuştur. 1576 yılında Prens ve Vali, Lahey ormanının korunması konusunda anlaşmışlardır (11).

Süreç içinde dünyanın çeşitli yerlerinde değişik amaçlarla çok sayıda 'koruma alanı' belirlenmiş, ama büyük çoğunluğu doğaldır ki, modern çağın değerlendirmelerinden uzak, kaynak amaçlı koruma ödevleri görmüşlerdir. Örneğin Palmer (1912), sosyal ve politik olarak bir miktar sakin durumda olan İngiltere'de 18. ve 19. yüzyıllarda belli sayıda korunan alan kurulduğunu ve bunların özünde, üst tabakaların avcılığı için yaban hayvanlarının korunması amacının bulunduğunu belirtmektedir. Sherwood ormanı gibi buna benzer pek çok alan halen mevcuttur ve ülkenin biyoçeşitliliğinin korunmasında halen rol oynamaktadır. Yine Amerika'da 1900 başlarında halkın girişine kısıtlı ya da tamamen yasaklanmış her biri 2500 hektardan küçük, 500 kadar yaban hayatı koruma rezervi ayrılmıştır. Bu çağların sosyal iklimi gereği hem Amerika hem de Avrupa'daki öncü korunan alanlar, yalnızca üst sınıfların eğlence ve kullanımları için yönetiliyordu. Ancak, herkesten önce, genç bir sanatçı olan George Catlin (1841), sadece sosyal elitlerin değil herkesin yararlanabileceği büyük alanların ayrılması gerektiğini daha 1932'de söylemiş, hayranlıkla izlediği Yellowstone ve Missouri nehrinin birleştiği yerleri gördüğünde "bu yerin tüm tazeliği, doğallığı, insan ve tüm canlılarıyla birlikte ulusun parkı (nation's park) olarak ilan edilmesini teklif etmiştir (5).

Öte yandan aynı zaman dilimi içinde (1804-1870 arası) Missisipinin batısına doğru 110 bilimsel keşif gezisi yapılmıştı. Yellowstone bölgesine ise ancak 1859 yılında ulaşıldı ama iç savaş nedeniyle bu geziler tamamlanamadı. Bu nedenle Yellowstone bölgesi ile ilgili güvenilir bilgiler ancak 1870 ve 1871'de Montana Bölgesinden gelen bir keşif heyetinden ve Jeoloji Servisinden F.Hayden'den sağlanabildi. Bu gezilerden elde edilen yazılı ve görsel kanıtlar, alanın tanınmasını ve kongre sürecinin çabuk geçilmesini sağlamış, Yellowston'a korunan alan statüsünü veren 1 mart 1872 tarihli Yellowstone Yasasının çıkması ile sonuçlanmıştır. Böylece

Yellowstone Ulusal Parkı “insanların yararlanacağı ve eğleneceği bir ulusal park ve eğlence yeri” olarak ilan edilmiştir (5).

Ancak 1864 yılında ise, Kalifornia Eyaleti tarafından insanın yararlanması bakımından tehlike altına girmiş iki bölge olan Yosemite Vadisi ve Mariposa Dev Sekoya Ormanı, “doğal Rezerv” olarak kabul edilmiş ve buralardaki ekonomik yararlanma ortadan kaldırılmıştır. Burasının milli park olması ise 1890 yılında kabul edilmiştir (12). Görüldüğü üzere Amerika Birleşik Devletleri doğanın korunması konusunda ilk ciddi adımları atan ülke konumundadır. Amerikan kamu yönetimi, çok geniş karasal ve sucul alanları kendine özgü ayrıcalıklarıyla sonsuza kadar korumak ve gelecek kuşakların kullanımları için güvenceye almak üzere ayırmaktadır (13). Bugünkü çevreci akımların öncüleri sayılabilecek kaynak korumacılığının öncüsü Pinchot, Pinchot’u etkileyen Marsh, sivil itaatitsizlik görüşleri ve yabanılığın savunucusu Thoreau, milli park fikrinin babası Muir, yaban hayatı yönetiminin babası Leopold gibi kişiler Amerika’lıdır (14).

Osmanlı Devleti ise, İstanbul’un tatlı suyunu karşılayan koruları koruma altına almıştır. 1870 yılında ormancılığı düzenlemek ve ormanları korumak için Orman Nizamnamesi yürürlüğe sokulmuştur (15).

Doğa korumanın yansıması olarak Avrupa’daki ilk örgütlenmeler ise İngiltere’de başladı. Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (RSPB) 1889’da kuruldu ve bir milyonu aşkın üyesiyle şu an dünyadaki en güçlü doğa koruma kurumlarından birisi haline geldi (16).

Bu görüşlerin yanında 18 yy başlarında doğa koruma düşüncesi özellikle ormanların korunması kaygısıyla dile getirilmeye başlanmış ve bilim adamlarını harekete geçirmiştir. İnsanların doğa ile ilişkilerinde çok belirgin ve ayrıcalıklı bir yere sahip olan ormanlar, doğal kaynakların tahrip edilme sürecinden en fazla etkilenmiş ekosistemlerden biridir (17). Nitekim doğa korumanın bilinçli bir şekilde 19. yy ilk çeyreğinde başlamasında doğa ve ormancılık bilimlerinin gelişmesinin önemli payı vardır. “Sürdürülebilirlik” kavramının ilk kez ortaya çıktığı Almanya’da Drachenfels Ormanı’nın bir bölümünün 1829’da koruma altına alındığı görülmektedir. Inal (1949), 1838 de Bohemia Kubany bakir ormanının bir bölümünün muhafazaya ayrılmış olduğunu belirtmektedir. 1855 yılında ise Kanada’da Baunff doğayı koruma alanı oluşturulmuştur. Önceleri sadece orman kaynakları üzerinde görülen koruma etkinliklerinin en önemli gerekçesini, o dönemde liberal bir yaklaşımla yönetilen orman kaynaklarında ortaya çıkan tahribin bilimsel yönden dikkat çekmesi oluşturmuştu (18).

Sanayi devrimine yönelik gelişmeler ve özellikle enerji üretimi ve konut yapımı için duyulan gereksinimler de ormanlarda hızlı tükenişe yol açmıştır. Sonuçta ormanlara yönelik duyarlılıkların artışı, 1827’de Fransa’da, 1853’de Avusturya’da ve 1919’da ise İngiltere’de ormanların korunması için kapsamlı orman yasalarının çıkarılmasına neden olmuştur (19). Dünyada olduğu gibi Ülkemizde de milli park, devamlılık (sürdürülebilirlik) ve muhafaza gibi kavramların ilk olarak ormancılıkta ortaya çıkması tesadüf değildir. Günümüzde de durum çok farklı değildir. FAO (2000), dünya ormanlık sahalarının % 5’i plantasyon olan % 11.5 kadarının, resmen korunan alan olarak belirlendiğini ve Birleşmiş Milletlerin (IUCN) Korunan Alan Listesinde olduğunu açıklamaktadır (20). Günümüzde, dünyada 4138 adet korunan orman rezervinin alanı yaklaşık 260 milyon hektarı bulmaktadır (21).

Ancak genel olarak herkesçe kabul edilen görüşe göre; çağdaş anlamda bir korunan alanın ilk örneği 1872’de ilan edilen Yellowstone (ABD) Milli Parkıdır (5) ve bu milli parkın ilanı ardından çok sayıda ülke korunan alan politikalarını yasal

düzlemde geliştirmeye başlamıştır. Daha 19. yüzyıl sona ermeden doğa koruma kavramı Avustralya ve Yeni Zelanda tarafından da benimsenmiş ve Avustralya 1879'da (Royal MP), Yeni Zelanda ise 1887 yılında (Tongariro MP) ilk milli parklarını ilan etmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1916'ya kadar 14 milli park ilanı gerçekleştirilmiştir. Ancak bu ülkenin milli park sistemlerindeki büyüme ve gelişme, 1916'da Milli Park Kanunu ve bunun sonucu aynı yıl kurulan Milli Park Örgütü ile olmuştur. Avrupa'daki ilk milli parklar İsveç'te 1909'da, İsviçre'de ise 1914 yılında tesis edilmiştir (22).

İngiltere ile Kanada 1918 senesinde muhacir (göçmen) kuşlarla ilgili antlaşmayı yürürlüğü soktular. İçinde Amerika, Arjantin ve Brezilya'nın bulunduğu 17 ülke 1940 yılında "Batı Yarım Küresinde Tabiatın ve Yabani Hayvanların Korunması" anlaşmasını imzaladılar (1).

Milli parklar gelişmekte olan ülkelerde özellikle Asya'da 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde ilan edilmeye başlanmıştır (23). Dünyanın değişik yerlerinde İkinci Dünya savaşına kadar 619 korunan alan oluşturulmasına rağmen 1950-1990 arasında 3000'den fazlası -ağırlıklı olarak yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde- ilan edilmiştir (8).

2.2 Uluslararası Gelişmeler Dönemi

Uluslararası ilk girişimi 1910 yılında Graz'da (Avusturya) 8. Uluslararası Zooloji Kongresinde İsveçli doğa bilimcisi Paul Sarasin yapmıştır. Sarasin kongreye sunduğu dilekçesinde, bir "Uluslararası Doğa Koruma Komisyonu" kurulmasını istemiştir. Fakat komisyon o dönemde kurulamamıştır. Bundan sonra 1913 yılında Bern'de 13 ülkenin katıldığı ilk "Uluslararası Doğa Koruma Konferansı" yapılmış ve bu konferansta ilk defa "Uluslararası Doğa Koruma Komisyonu" oluşturulmuştur (7).

Birinci Dünya Savaşı sıralarında uluslararası çalışmalarda bir duraklama gözlenmiştir. Savaştan sonraki ilk, fakat uluslararası düzeyde ikinci "Uluslararası Doğa Koruma Kongresi" 1923 yılında Paris'te yapılabilmıştır. 1930'lu yıllar daha çok bitki ve hayvan türlerinin korunmasına yönelik çalışmalarla geçmiştir (7). Yirminci yüzyıl başlarından itibaren modern anlamda korunan alanlar birbiri ardından değişik ülkelerde ortak standartlar ve terminoloji olmadan ilan edilirken, her ülke kendi yönetim yaklaşımını da geliştirmekteydi. Terminolojiyi oluşturmadaki ilk çaba, 1933 yılında Londra'daki Uluslar arası Fauna ve Flora Koruma Konferansında ortaya konmuş ve burada dört tür korunan alan ortaya çıkmıştır: Milli park, mutlak doğa koruma alanı, fauna ve flora koruma alanı, avcılık ve toplayıcılığa yasak alanlar (24). Bu sözleşme, nesli tehlike altındaki veya nadir türlerin korunduğu ve bir kıtanın tümünü kapsayan ilk sözleşmedir. Günümüzde doğa korumacılığın temel politika ve sistemlerin belirleyicisi durumundaki Dünya Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) ise 1948'de kurulmuştur (25). IUCN'den başka uluslararası alanda doğa koruma konusunda önemli çalışmalar yapan "Uluslararası Kuşları Koruma Komitesi" (ICBP) 1922 yılında Londra'da, "Uluslararası Su Kuşlarını Araştırma Bürosu" (IWRB) 1947 yılında yine Londra'da, "Dünya Yaban Hayatı Fonu" (WWF) 1961 yılında, "Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Avrupa Komitesi" (CDSN) 1967 yılında kurulmuşlardır (7). Bugün WWF, bu kuruluşlar arasında doğa ve ekolojik süreçlerin korunmasını amaçlayan, nihai hedef olarak dünyamızın doğal çevresinin bozulmasını durdurmayı hatta tersine çevirmeyi amaç edinen dünyanın en önemli doğa koruma örgütlerinden biri durumundadır (26).

Bu arada uluslar arası toplantılar hız kesmeden sürmekteydi. Amerika Birleşik Devletlerinde 1962 yılında toplanan 1. Uluslararası Milli Parklar Komitesinin yaptığı

çalışma ile, milli park ve benzeri sahaların kapsadığı beş sınıfın tarifi yapılmıştır (27). Bunlar: Milli Parklar (National Parks), Ulusal Koruma Sahaları (National Reserves), Tabiat Abideleri (Nature Monuments), Mutlak Yaban Hayatı Koruma Sahaları (Strict Wilderness Reserves) ve Muhacir (Göçmen) Kuşlar (Migratory Birds) şeklinde oluşturulmuştur.

1970’li yıllarda kamuoyunda çevre bilincinin biraz daha yükselişinin bir sonucu olarak doğa koruma konusunda uluslararası çalışmalar önem kazanmıştır. UNESCO’nun 1970 yılındaki Genel Kurulunda “İnsan ve Biyosfer” (MAB) Programı 14 proje ile açılmıştır. 1972 yılında ise gene UNESCO öncülüğünde, olağanüstü evrensel değerlere sahip alanların “Dünya Miras Alanları” olarak belirlenmesi için hazırlanan Uluslararası Sözleşme yürürlüğe girmiştir (28). Aynı yıl, 1972’de İsveç’in başkenti Stockholm’de bundan sonra çevre hareketinde dönüm noktası olacak “Birinci Dünya Çevre Konferansı” gerçekleştirilmiştir. Stockholm Deklarasyonu, “çevre hakkı” konusunda uluslar arası düzeydeki ilk ve en önemli belge olma niteliğini taşımaktadır. Bu dönem, çevre korumanın doğayı korumadan daha çok gündeme geldiği bir zaman dilimidir. Bu yaklaşımlardan başka, 1973 yılında amacı; Avrupa’daki parklar arasında işbirliğinin sağlanması olan “Avrupa Milli Parklar ve Doğa Parkları Federasyonu (FNNPE)” kurulmuştur (18). Tüm bu gayret korunan alan sayı ve büyüklüğünde kendini göstermiş, 1962 yılında dünyanın sadece %3’ünü kaplayan 1000 kadar korunan alan varken, bu sayı 2000 yılında 30.000, 2004 yılında ise 100.000’e ulaşmıştır. Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (WCPA) verilerine göre, günümüzde dünya karasal alanlarının yaklaşık %13,2 büyüklüğüne denk gelen ve 19,61 milyon km² alan kaplayan 113707 adet korunan alan bulunmaktadır (25).

1992 yılında ise Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde yapılmıştır. Hayati önemi nedeniyle konferansa 179 Hükümet Başkanı ve üst düzey kişiler olmak üzere 18 000 kişi katılmıştır. Konferans, çevre koruma ile kalkınmanın birbirinden ayrı gerçekleşemeyeceğini ortaya koymuştur. Konferans sonucu (29);

- Çevre ve Kalkınma konusunda Rio Deklarasyonu
- İklim değişikliği çerçeve sözleşmesi
- Biyolojik çeşitlilik sözleşmesi
- Orman Prensipleri bildirgesi ve
- Gündem 21 gibi metinler ortaya çıkmıştır.

3. DÜNYADAKİ DOĞA KORUMA POLİTİKALARI ve STRATEJİLERİNİN GELİŞİMİ

Doğadan yararlanmada önceliğin “koruma”ya verildiği politik sürecin, hızla evrenselleştiği ve önem kazandığı yerkürede, ülkeler kendi doğal kaynaklarını kullanma ve yönetme biçimlerini belirlerken, uluslar arası düzeyde benimsenmiş “koruma alanı”, “ulusal parklar” ve “korunan alanların yönetimi” gibi kavramları da ulusal politikalarına yerleştirmeye çaba harcamaktadırlar. Günümüzde ekosistem yönetiminin ortaya çıkışı da, doğa koruma politikalarının gelişimindeki tarihsel nedenlerle benzerlik göstermektedir (30).

Bilinen nedenlerle hızla bozulan yaşam alanları, doğanın korunması anlayışında ve politikaların oluşturulmasında köklü değişikliklere neden olmuştur. İlk doğa koruma anlayışı doğadan temel ihtiyaçları karşılamak amacını güderken, günümüzde bu anlayış çok yönlü yararlanma ilkesine oturtulmaktadır. Yine ilk doğa koruma anlayışının, sahip

olunanın korunması güdüsüyle oluşmasına karşın, günümüzde doğaya, tüm insanlığın ortak mirası olarak bakılmakta ve evrensel varlık boyutu kazandırılmaktadır. Yüzyıllar boyu değişerek gelen doğal kaynak kullanım/yönetim yaklaşımlarının, gelecekte yine farklı durumlardan etkileneceği ve kaynaklara farklı değerlerin verileceği açıktır. Bu zıtlık doğal kaynak yönetimini de etkilemekte, korunan alanların seçiminde ya da benimsenmesinde çeşitli anlaşmazlıklara yol açabilmektedir.

Genel olarak bakıldığında doğal kaynak yönetimini etkileyen üç temel faktörün varlığından söz edilebilir (31):

Bunlardan birincisi, bilimin büyüyen politik gücünün varlığıdır. Bilimin politik süreç içindeki artan etkisi; karmaşık problemlerin artışı, küresel olarak orman, peyzaj ve ekosistem üzerindeki olumsuz etkiler, detaylı veri tabanı eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

İkinci faktör, insanların doğal kaynaklara verdikleri değerlerin farklılaşması (çeşitlenmesi) olarak görülmektedir. Bu çeşitlilik zamanın ve mekanın bir fonksiyonudur (Tablo 1). Tablodan görüldüğü gibi doğal alanların bilimsel ve tedavi edici değerleri konusunda toplumdaki anlaşmazlık düzeyi düşük iken, estetik değerler gibi öznel konularda anlaşmazlık düzeyi ise yüksek olmaktadır. Gerçekten de bir kişinin çok güzel bulduğu bir peyzaj, başka bir kişi için sıkıcı bir görüntü olarak algılanabilmektedir.

Üçüncü unsur ise yeryüzü peyzajında olumsuz insan etkilerinin büyümesi olarak görülmektedir. Gerçekten de insan etkisinin uzağında kalmış olduğu düşünülen ancak birkaç ekosistem ya da bölge olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır.

Tablo 1. Doğal (Yabani) Alanlardaki Seçilmiş Değerler (31)

Değerler	Potansiyel Anlaşmazlık Düzeyi	Açıklamalar
Bilimsel	Düşük	Yeterince gelişmiş değildir. Doğal alanların azalması, bilgi toplama ve araştırma gereksinimini arttırmıştır
Tedavi edici	Düşük	Doğal çevrenin rehabilitasyon kalitesi çok kişi tarafından bilinmektedir.
Ekolojik/Biyçeşitlilik	Düşük	Gelecek kuşaklar için genetik havuzların korunmasının önemi yaygın olarak kabul görmektedir.
Rekreasyonel	Orta	Bilimsel olma gibi diğer değerlerle çelişebilir. Yaşam konusunun yüksek kişisel kalitesi olarak bu değerler genellikle yüksek coşkuya neden olur
Sembolik/Kültürel Tanımcılık	Orta	Yabani yaşamdan gelen kel kartal (<i>Haliaeetus sp</i>) veya bizon gibi semboller, gerçek topluluk ve ulusal değerleri temsil ederler (özgürlük, güç, güçlü bireysellik vb)
Estetik	Yüksek	Bu değerlerin tanımlanamaz öznel doğası, genellikle servet ve değer konusunda anlaşmazlığa yol açar
Doğasında varolan değer	Yüksek	Çok kimseye göre, yabani alanların sadece orada buldukları için bile (sahip oldukları) asli değerleri vardır. Aksine bazıları ise bu alanların toplum için daha üretken olmaları gerektiğini düşünürler.
Pazar	Yüksek	Genellikle elde edilebilir ve diğer pek çok değerle yarışabilir. Bu özellik (ayrıcılık) yüksek düzeyde coşku ve zıtlık yaratmaktadır.

Ancak bir alanın koruma amaçlı yönetimine karar verme konusu da ayrı bir süreçtir ve gene bazı anlaşmazlıkların çözümünü gerektirmektedir. Bu anlaşmazlıklar kimi zaman ekonomik kimi zaman bilimsel karakter gösterebilmektedir. Örneğin bir alandaki canlıların hepsi aynı anda ve aynı oranda korunamamaktadır. Örneğin nadir bitkilerin korunması ile ilgili değişik faktörler öncelik oluşturmada etkili olmaktadır. Bu öncelikler canlıların veya yaşama ortamlarının coğrafi yayılışları, taksonomileri, habitatları, yaşam formları, populasyonları ve biyolojilerine göre şekillenebilmektedir (32) (Tablo 2).

Tablo 2. Nadir bitki türleri için koruma önceliği (32)

ETKEN	KORUMA ÖNCELİĞİ	
	Yüksek	Düşük
1. Coğrafi alan	Dar	Geniş
2. Taksonomi	Bölgeye endemik	Bölgeye endemik değil
	Üst düzey takson (1)	Alt düzey takson (2)
3. Habitat (Yaşam alanı)	Cins/familya küçük	Cins/familya büyük
	Olası relik (kalıntı tür)	Relikt değil
4. Yaşam formu	Tehdit altında	Tehdit altında değil
	Hassas	Dayanıklı
5. Populasyonlar	Yaşam alanları dar	Yaşam alanları geniş
	Süksesyonal	Klimaks
6. Biyoloji	Tek yıllık/kısa ömürlü	Uzun ömürlü perennial
	Küçük	Büyük
7. Başka özellikler	Az	Çok
	Ender çiçeklenen	Sık çiçeklenen
8. Diğer özellikler	Özel tozlaşma	Özel olmayan tozlaşma
	Bir cinsli iki evcikli	Bir cinsli bir evcikli
9. Diğer özellikler	Kısa ömürlü tohum	Uzun ömürlü tohum
	Zayıf sınıf yapısı (3)	İyi sınıf yapısı (4)
10. Diğer özellikler	Vejetatif üreme zayıf	Vejetatif üreme iyi
	Hasat edilen	Hasat edilmeyen
	Yüksek endemizm bölgesi	Düşük endemizm bölgesi

1) Üst düzey takson: familya, cins, 2) Alt düzey takson: tür, alt tür, varyete

3) Zayıf sınıf yapısı: bir yaş sınıfının orantısız temsiliyeti 4) İyi sınıf yapısı: populasyonun yaş sınıflarına dağılımı durumu

Bu anlaşmazlıklar; zaman içinde ortaya çıkan çelişkiler, kaynak kullanımından doğan zıtlıklar ve artan katılımcılık, korunan alan yönetim yaklaşımlarına (33) da yansımaktadır (Tablo 3). Oysa 20. asrın başında bazı Avrupa memleketlerinde tabiatın korunması için bir çalışma yapılması meselesi ortaya çıktığı zaman korunan sahaların boşaltılması ve tabiatın kendi seyrine bırakılması için insandan âri olması lazım geldiği şeklinde bir anlayış belirmişti (34).

Zaman içinde oluşan bu değişiklikler insanları yüz yıldan fazladır farklı koruma yöntemi arayışlarına itmiştir. Her ülke farklı stratejiler üzerinde dursa da kimi uluslar arası örgütler de bu konuda çalışmalarını sürdürmektedir. İşte kaynakların ortaya koyduğu ürün ve hizmetlerin, yararlanma süreci içinde yok olmalarını önlemeye yönelik çok çeşitli bütün çaba, korumayı oluşturmaktadır. Bu durum daha güncel bir tanımla ifade edilirse, “sürdürülebilirlik” olarak ortaya çıkmakta ancak yine de her durumda “yararlanma” belirleyici olmaktadır.

Tablo 3. Korunan Alanlar İçin Yeni Yönetim Yaklaşımları (33)

Korunan alanlar; önceleri	Korunan alanlar; günümüzde ise
Toplum talebini gözetmeden planlanıp yönetilirdi	Toplumla, toplum için ve bazı durumlarda da toplum tarafından yönetilir
Merkezi hükümet tarafından işletilirdi	Çok ortaklı yönetilir
Sadece muhafaza amaçlı belirlenirlerdi	Sosyal ve ekonomik amaçlar da gözetilerek yönetilir
Her biri diğerlerinden bağımsız olarak geliştirilirdi	Ulusal ve uluslar arası sistemin bir parçası olarak planlanır
Bir ada gibi (izole) yönetilirdi	Bir ağ gibi gelişir (tabiatı koruma alanları bile tampon ve yeşil koridorlara bağlanır)
Sadece manzara değeri için korunurlardı	Sıklıkla bilimsel, ekonomik ve kültürel nedenlerle de kurulurlar
Turistler ve ziyaretçiler için yönetilirdi	Yerel halkın daha çok düşünüldüğü bir yönetime sahiptir
Neredeyse sadece koruma amaçlıydı	Korumanın yanı sıra aynı zamanda restorasyon amaçlı da yönetilir
Sadece ulusal kaygılar gözetilerek kurulurdu	Aynı zamanda uluslar arası yararlar gözetilerek kurulur

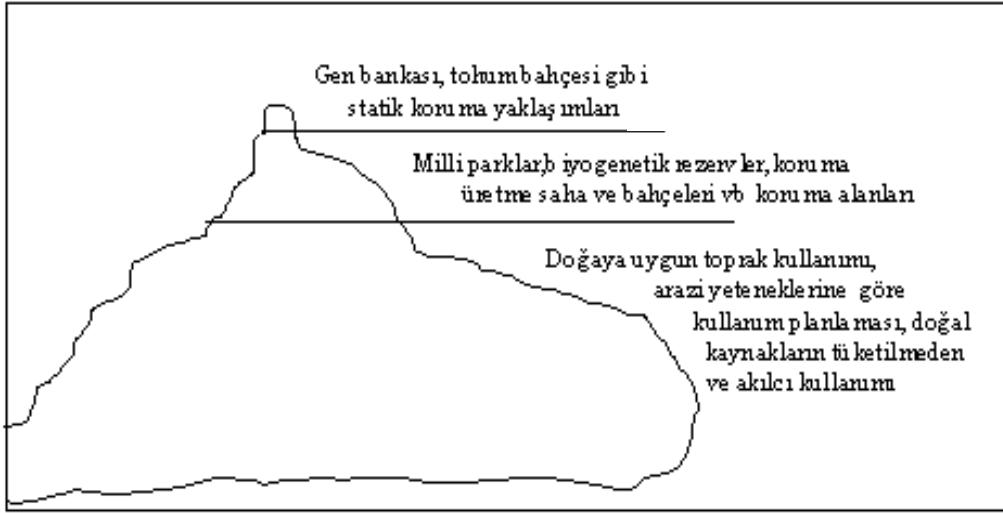
Dünyada çeşitli doğa koruma sistemleri kullanılmaktadır. Ancak üzerinde en fazla durulan sistem, canlı doğal kaynakların korunmasıdır ve bu korumanın üç temel amacı vardır ki bunlar aynı zamanda dengeli kalkınmanın da temel unsurlarıdır (35):

- Gerekli ekolojik süreçlerin ve yaşam destek sistemlerinin korunması (toprak koruma, suların temizliği vb),
- Türlerin ve ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı (balıkçılık, yaban hayatı, ormanlar, otlatma gibi faaliyetler ve kaynaklarının korunması),
- Genetik çeşitliliğin korunması (bir türe ait farklı popülasyonlar arasında görülen öz niteliklerinin korunması).

Genetik çeşitliliğin korunması için üç yol önerilmektedir.

- i) Alan dışında (ex-situ, off-site) organizmanın yeniden üretilebilmesini sağlayabilecek parçalarının (*tohum, çelik, eşey hücreleri vb*) korunması (partial off-site),
- ii) Alan dışında (ex-situ, off-site) organizma, doğal habitatının dışında (plantasyon, botanik bahçesi, akvaryum, hayvanat bahçesi veya kültür koleksiyonunda) bir bütün olarak korunması (whole organism).
- iii) Yerinde (in-situ, on-site) koruma: tür, topluluk ve doğal zenginliğin diğer unsurları doğal olarak buldukları ekosistemle birlikte bütünüyle korunması.

Korumanın amacı ve planlanmasına ya da kaynağın niteliğine göre, bunlardan bir ya da tamamı aynı koruma programı içinde kullanılabilir. Kaldı ki bu koruma tiplerinin kapasiteleri birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Biyolojik çeşitliliğin korunmasında buzdağı ilkesi denen bu yaklaşıma göre alan dışı (ex-situ) koruma, ancak çok küçük miktarda korumayı sağlayabilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Biyolojik zenginliklerin korunmasında Buzdağı İlkesi (35)

Bugün dünyada uluslararası düzeyde en yaygın kabul gören yerinde (in-situ) koruma kategorileri, IUCN'nin koruma alanları ile UNESCO'nun biyosfer rezervleri ve dünya miras alanlarıdır. Dünya Doğayı Koruma Stratejileri bir antlaşma ya da sözleşme değildir. Genel bir deklarasyondur. Lean ve Hinrichsen (1992)'ye göre 1980 yılında yayınlanmasını takiben bu öneriler elliye aşkın ülkede koruma ile ilgili ulusal ve yerel stratejilerin belirlenmesinde kullanılmıştır (11).

3.1 IUCN Koruma Kategorileri

Korunması gerekli doğal alanları koruma statüsüne alma ve ne tür bir koruma biçiminin uygulanacağını belirleme, söz konusu alanların yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konuda ilk sınıflandırmanın yapıldığı 1933 yılından günümüze kadar uluslararası örgütlerin bir takım sınıflandırmalar yaptığı görülmektedir. Doğanın korunması ve yönetimi ile ilgili sorunların ve konuların çokluğu, uluslar arası ölçekte çok sayıda örgüt ve organizasyonun varlığını doğurmuştur. 1948 yılında kurulan Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) bunlardan biridir ve 140 ülkeden 1000'den fazla kamu ve gönüllü kuruluşun üyesine sahiptir ve 160 dan fazla ülkeden 11 bin gönüllü bilim adamı ile çalışan dünyanın en eski ve en büyük çevre birliğidir. Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (WCPA) ile birlikte 6 alt komisyondan oluşmaktadır (36). İlk adım olarak 1969 yılında yapılan genel kurulda milli park terimini tanımlayan IUCN, son 30 yıldır bir alt komitesi olan Milli Parklar ve Korunan Alanlar Komitesi aracılığı ile uluslar arası anlamda önerilerden oluşan korunan alanlar rehberini hazırlamaktadır. Daha gelişmiş bir çalışma CNPPA(şimdiki WCPA) tarafından 1978 yılında yapılmış ve IUCN tarafından "Korunan Alanlar İçin, Sınıflandırma, Amaçlar ve Kriterler" adı altında yayımlanmıştır (28). Bu çalışmaya göre 10 sınıf oluşturulmuştur ancak 1990 yılındaki Avustralya toplantısında yapılan revizyonla bu 10 sınıftan son beşi terkedilmiş ve korunan alan sınıfları 1992 yılında Caracas (Venezuela)'da yapılan IV. Dünya Kongresi'nde yeniden düzenlenerek, 1994 yılında IUCN'in yayınladığı raporla şimdiki halini almıştır (37).

Bu rapora göre korunan alanlar; "biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların sürekliliğini ve korunmasını sağlamak amacıyla kurulan, yasalarla ve

diğer etkili araçlarla yönetilen kara ve deniz parçalarıdır”. Tablo 4; belirlenen tüm sınıfların koruma amaçlarını ve bu amaçların önceliklerini göstermektedir.

Tablo 4. Korunan alanlar ve yönetim amaçları (38; 39; 40)

Yönetim Amaçları	Korunan Alan Tipleri						
	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
Örnek ekosistemlerin doğal durumlarında korunması	1	1	1	1	1	2	3
Ekolojik çeşitliliğin ve çevre düzeninin devamı	1	2	1	1	2	2	2
Genetik kaynakların korunması	1	2	1	1	1	2	3
Eğitim, araştırma ve çevresel izleme olanaklarının sağlanması	1	3	2	1	1	2	3
Su havzası şartlarının korunması	3	--	1	2	2	2	2
Erozyon - sedimantasyon kontrolü, yatırımları (baraj, regülatör vb) korunması	--	--	3	3	3	3	3
Yaban hayatından protein ve hayvansal ürün üretimi, sportif avcılık ve balıkçılık izni	--	--	--	2	--	3	3
Rekreasyon ve turizm hizmetlerinin sağlanması	--	2	1	1	3	1	3
Sürdürülebilir ürün temelli odun, yem veya deniz ürünleri sağlanması	--	--	3	--	3	2	1
Kültürel, tarihi ve arkeolojik miras alanları ve nesnelerin korunması	--	--	1	3	--	1	3
Manzara güzelliğinin ve açık alanların korunması	3	--	1	2	2	1	--
Esnek yönetim, çok amaçlı faydalanmanın sürdürülmesi	--	--	--	--	--	3	2
Makul teşvikler, marjinal alanların sürdürülebilir kullanımı ve kırsal kalkınmaya katkı	--	--	1	2	2	1	3
¹ Kaynak yönetiminde birincil amaç	Ia Mutlak Doğa Koruma Rezervi			IV Habitat ve Tür Yönetimi Alanı			
² Her zaman önemli ikincil amaç	Ib Yabanıl alanlar			V Peyzaj Koruma Alanı			
³ Potansiyel uygulanabilir, en az ağırlıklı yönetim amacı	II Milli Park			VI Kaynak Koruma Alanı			
- Uygun olmayan amaç	III Doğal Anıt						

Yönetim amaçlarına göre korunan alan tipleri de şöyle açıklanabilir (24):

I: Mutlak Doğa Koruma Rezervi/Yabanıl Alanlar

I.a: Mutlak Doğa Koruma Rezervi

I.b : Yabanıl Alanlar

II: Ekosistem Muhafaza ve Koruma (Milli Parklar)

III: Doğal Anıtlar

IV: Habitat ve Tür Yönetim Alanı

V: Peyzaj (Kara/Deniz) Koruma Alanı

VI: Yönetilen Kaynak Koruma Alanı

Bu sınıflar arasındaki temel ayırım kriteri, yönetim amaçları ve buna bağlı olarak insan kullanımının dereceleridir. I.sınıftan V. sınıfa doğru kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik amaçlar artmakta, buna karşılık V.sınıftan I.sınıfa doğru gidildikçe tür, ekosistemler ve doğal süreçlerin korunması ve bilimsel araştırma gibi amaçlar ağırlık kazanmaktadır. VI. sınıf bu açıdan III. ve IV. sınıflar arasında kalmaktadır. Başka bir deyişle Sınıf I'e doğru insan etkisinden en uzak alanlar, sınıf VI'ya doğru ise, insan kullanımına ve etkisine en yakın alanlar ortaya çıkmaktadır.

3.2 Birleşmiş Milletlerin Diğer Koruma Yaklaşımları

Hükümetlerin ve toplumların çevre ve doğa korumaya ilgilerinin başlangıcı olarak, geçen yüzyılın ortalarında başlayan geniş alanların korunmasına yönelik hareketler gösterilmekle birlikte, çevre konularının uluslararası düzeyde en geniş biçimiyle Birleşmiş Milletler Teşkilatının 1972 yılında düzenlediği Stockholm konferansında ele alındığı konusunda genel bir fikir birliği vardır (11). Bu konferansın en önemli sonuçlarından biri UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)'nın başlatılmış olmasıdır. UNEP; küresel, bölgesel ve ulusal bazda çevre durumunu ve

eğilimleri değerlendirmekte ve global kaynakların sürdürülebilir kullanımı için destekleyici ve etkin rol oynamaktadır (41).

Birleşmiş Milletlerinin IUCN dışında ortaya koyduğu diğer koruma yaklaşımları UNESCO tarafından iki grupta tanımlanmıştır. Bu kategoriler '**Biyosfer Rezervler**' ve '**Dünya Miras Alanları**'dır. Biyosfer rezerv, biyolojik çeşitliliğin korunması için kalkınma ve geleneksel yaşam arasında problemleri ortadan kaldırmaya yönelik bir yaklaşımdır. Biyosfer rezervin esas amacı; doğal ekosistemler içindeki hayvan ve bitki toplumlarının çeşitliliğini, bütünlüğünü ve türlerin genetik çeşitliliğini ile buna bağlı evrimsel gelişimin devamlılığını şimdiki ve gelecekteki kullanımları için muhafaza etmektir (42). Özetle doğal biyoçeşitliliği yerel insanların refahını gözeterek (5) korumak ve sürdürülebilirlik ilkelerine uyumlu bir ilişki kurarak bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Şimdiye dek, 105 ülkede 531 biyosfer rezerv alanı ilan edilmiştir (43).

Ayrıca Dünya Doğa ve Kültür Mirasını Koruma Sözleşmesi" veya "Dünya Malvarlığı Sözleşmesi" olarak adlandırılan ve 1972-Paris Sözleşmesi olarak da bilinen, doğal ve kültürel varlıkları korumakla ilgili olan sözleşme, devletlerin kendi toprakları üzerindeki, korunmalarında bütün insanlığın ortak çıkarı olduğu kabul edilen olağanüstü doğal ve kültürel kaynakları korumayı üstlendikleri hukuki bir metindir. Dünya Mirası Listesi'nde 142 devletten 851 alan bulunubulunmaktadır. Bunların 660'ı kültürel, 166'sı doğal, 25'i ise kültürel ve doğal alanlardan oluşmaktadır (44).

Her ne kadar bir yönetim kategorisi olmasa da, biyolojik ve kültürel gerekçelere göre ayrılan ve evrensel düzeyde olağanüstü öneme sahip alanlar 'biyosfer rezervler ve dünya miras alanları' olarak kabul edilmektedir. Söz konusu alanların ayrılmasında tek başına doğa koruma bir boyut olmayıp, bu alanlar kalkınmaya destek anlamında ekoturizm/turizm açısından da büyük önem taşımaktadır.

3.3 Uluslar Arası Öneme Sahip Sulak Alanlar (Ramsar Alanları)

Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanların korunması için Ramsar (İran)'da 1971 yılında Uluslar arası Sulak alanlar Sözleşmesi imzaya açılmıştır Şu anda Ramsar kapsamında 158 ülkede 169 milyon Ha alan kaplayan 1828 sulak alan bulunmaktadır.

3.4 Avrupa Birliği Statüleri

Avrupa Birliği Kuş Direktifi (79/409/EEC) ve Avrupa Birliği Habitat Direktifi (92/43/EEC) altında sırasıyla SPA(Özel Koruma Alanları) ve SAC (Özel Muhafaza) Alanlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu alanlar Natura 2000 adı verilen uluslararası korunan alanlar ağını oluşturmaktadır. Türkiye gibi üye olmayan ülkeler ise taraf oldukları Bern Sözleşmesi altında Natura 2000'in altyapısı olan "Emerald Network" (Zümrüt Ağı) olarak adlandırılan çalışmaları yürütürler.

3.5 Biyogenetik Rezervler

Bu koruma sistemi ilk kez 1973 tarihinde Viyana'da toplanan Avrupa Çevre Bakanları Konferansında gündeme gelmiş, 1976 yılında toplanan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce alınan 17 no'lu tavsiye kararı ile uygulamaya konmuş uluslar arası bir koruma sistemidir. Biyogenetik rezervler; yasal bir statü ile korunması garanti

altına alınmış, bir veya birden fazla tipik, eşsiz, nadir veya tehlike altında bulunan habitat, biyosönez (yaşam birliği) ve ekosistem ile karakterize olunan alanlardır (45).

3.6 Diğer Çalışmalar

PAN Parks- Protected Area Network: Korunan alan yönetim etkinliğini arttırmayı amaçlayan bir çalışmadır. Ayrıca, Ekobölgeler, Forest Hot Spots (Orman sıcak noktalar), Önemli Bitki Alanları (IPA), Endemik Kuş Alanları (EBA), Önemli Kuş alanları (IBA), Biyoçeşitlilik Sıcak Noktaları (Biodiversity Hotspots) ve ÖDA (önemli doğa alanları) gibi çalışmalar vardır.

4. DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARIN KORUNMASINDA ULUSLAR ARASI HUKUK DÜZENLEMELERİ

Yirminci yüzyılın son çeyreği, bozulan çevresel değerlerin korunmasına yönelik adeta hukuki düzenleme bombardımanı şeklinde geçmiştir. Geçen süre içinde içerik olarak gerçekten önemli ve doyurucu uluslararası çevre sözleşmeleri hazırlanmış ve çok sayıda ülke tarafından imzalanmıştır.

- Türkiye'nin bu süreçte çıkan ve neredeyse tamamına taraf olarak imzalamış olduğu uluslararası sözleşmeler şunlardır (46; 47).
- Paris-1950: Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme (1966).
- Ramsar Sözleşmesi –1971: Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (1994).
- Stockholm-1972: Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı .
- Paris Sözleşmesi-1972: Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme (1982).
- Marpol -1973/79: Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Uluslar arası Sözleşme (1990).
- Barcelona-1976: Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme (1980).
- Washington (CITES)-1973: Nesli Tehlike Altındaki Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslar arası Ticaretine Ait Sözleşme (1996).
- Bern-1979: Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (1984).
- Granada-1985: Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi.
- Viyana-1985: Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi (1990).
- Basel-1989:Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertarafının Sağlanması Hakkında Sözleşme (1994).
- Bükreş-1992 :Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi.
- 1992 Valetta: Arkeolojik Mirasın korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi.
- Strasbourg-1992: Avrupa Kentsel Şartı.
- Rio-1992: Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (1996).
- Rio-1992: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Deklarasyonu.
- Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi, 1983.
- Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol, 1988.

- Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü, 1990.
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi-2000.
- Avrupa Ormanlarının Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Süreci.
- Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Yargıya. Başvuru Sözleşmesi (Aarhus Sözleşmesi)-1998.

5. SONUÇ

Bazı önemli alanların korunması görüşü insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, korumanın yasal düzleme oturtulması ve sistematik politikalar oluşturulması o denli eski olgular değildir. Bu konudaki sistem yaklaşımının temelini 1872 yılında ilan edilen Yellowstone milli parkı (ABD) ile atıldığı söylenebilir. Ardından çok sayıda ülke, geleceğe bir yatırım olarak gördükleri korunan alanların hızla ilan edilmesini sağlamıştır.

Günümüzde küreselleşme, kimi ekonomik tartışmada haklı olumsuz yargılarla karşılanırsa da, ülkelerin sahip olduğu doğal ve kültürel varlıkların korunmasına, ortak dünya geleceğinin ortak hedefi olmasına yardımcı olduğu da yadsınmamalıdır.

Biyoçeşitliliğin korunması konusundaki uluslararası kabul en yüksek noktada bulunmaktadır ve buna ait uluslar arası anlaşmalar hemen tüm ülkeler tarafından imzalanmaktadır. Bunun altında canlı doğal sistemlerin önemini ve değerini toplumlarca anlaşılması yatmaktadır ve bu konuda hazırlanmış uluslar arası stratejilerin çoğu halen geçerliliğini korumaktadır.

Görülmektedir ki başlangıcında olduğu gibi günümüzde de doğal kaynaklara verilen değerlerdeki farklılaşma nedeniyle, doğa koruma politikalarının oluşturulması ve uygulanması tartışmalara açıktır. Bu durumda ulusal ya da bölgesel ölçekte yapılacak olan yönetim planlarında doğaya uygun toprak kullanımı, arazi yeteneklerine göre kullanım planlaması ve doğal kaynakların tüketilmeden ve akılcı kullanımı (48) gelecekte tartışmaları en aza indirecek bir önermedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırım adı altında yapılan çalışmalarda ekolojinin ekonomi düşüncesinin altında yok olmasının ardından, geri döndürülemez çevresel felaketlerin geldiği iyi bilinen bir gerçektir. Doğal kaynakların akılcı kullanımında, ekolojik olmayan yatırımların özellikle uzun vadede ekonomik olmadığının bilinmesi yatmaktadır (49).

Doğanın korunması bir kültürel yansımadır. Eğer geleneksel öğretisi, belli bir zaman derinliğinde doğaya saygıyı ve korumayı önceliyorsa o toplumda koruma kültürü de oluşmuş demektir. Eğer doğaya bakışımız doğa öncelikli değil de en iyimser söylemle sadece insan merkezli ise, durumun kötüye gitmesi kaçınılmaz olacaktır.

Dünyada doğa koruma hareketi, doğanın yaşamı şekillendirmesinden doğan kültürel mirasın da içinde olduğu bir korunan alan sistemleri ekseninde gelişmektedir. Korunan alanlar; son 20 yılın en önemli doğa koruma paradigması olan biyolojik çeşitliliğin ve hatta “kırsalın” kalkınma paradigması olan sürdürülebilir turizm uygulamalarının, insanlık için ortak yarar merkezleri konumundadır.

Ancak buna rağmen bu denli önemli “bozulmamış” alanlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerin toprakları ve korunan alanları üzerinde, asla sürdürülebilir olmayan, doğal/kültürel çevreyi tam anlamıyla yok eden ve “yatırım” adını kullanan kimi ulusal çoğunlukla uluslararası anlayışın tehdidi ve saldırısı altındadır. Bu tehdit ve tahripler, yukarıda sayılan onlarca bağlayıcı ulusal/uluslararası koruma hukukunun varlığına rağmen önlenememektedir.

6. KAYNAKLAR

1. Coolidge, H.J., 1965, Milli Parklar Tarihinde Kaydedilen Uluslar arası Önemli Gelişmeler (Derleyen:Molu,M.), Tarım Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü Teknik Haberler Bülteni, Yıl 4, Sayı 16, s. 97-105.
2. Krishna,N. ve Sankar,V.B., 1997. Ekolojik Mirasın Korunması: Tamil Nadu'nun Kutsal Ağaçları, XXI. Yüzyıla Doğru Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ormancılık, XI. Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, Cilt 2, S.67-72.
3. Wild,R. and Mc Leod, C.(Editors) 2008. Sacred Natural Site: Guidelines for Protected Area Managers, IUCN, Gland, Switzerland.
4. Akesen, A. 2006, Bilim ve Ütopya, Aylık bilim, Kültür ve Politika Dergisi, sayı 144, yıl 12 s.39-44, Haziran 2006, İstanbul
5. Wright, R.G., 1996, National Parks and Protected Areas, National Biological Service, University of Idaho, Sayfa 23, USA.
6. Yücel, M. 1995. Doğa Koruma Alanları ve Planlaması. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları yayın no. 104, Adana.
7. Yücel, M., Babuş, D., 2005. Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler, Doğu Akdeniz Orm. Araş. Müdürlüğü (DOA) Dergisi (Journal of DOA) Sayı: 11 S: 151 – 175.
8. O'Neill, K.M., 1996, The International Politics of National Parks, Human Ecology, Vol: 24, No: 4,
9. Axis 2000 Ansiklopedisi, 1999, Doğan Yayıncılık, Cilt:IV, Sayfa 104-111,165, İstanbul.
10. KAD, 2007. Doğa Korumacının El Kitabı, Editör: Tansu Gürpınar, Kuş Araştırmaları Derneği, Ankara.
11. Ortaçşme vd, 1998,Dünyada ve Türkiye'de Doğa Koruma Politikalarının Gelişimi, Cumhuriyetimizin 75. yılında Ormancılığımız Sempozyumu, Bildiriler Kitabı,649-666, İ.Ü. Orman Fakültesi, İstanbul
12. Çolak, A., 2001, H., Ormanda Doğa Koruma, (Kavramlar-Prensipiler-Stratejiler-Önlemler), Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul.
13. Bolin, L.A., 1962. The National Parks of the United State, Published by alfred A. Knopf, Inc, New York.
14. Ünder, H.,1996. Çevre Felsefesi: Etik ve Metafizik Görüşler, Doruk Yayıncılık, Ankara.

15. Koç, B., 2006 . Tanzimat Sonrası Hukuk Metinlerinde Çevre Bilincinin Arka-planı Olarak "Av Yasak ve Sınırlılıkları" Üzerine Bazı Düşünceler OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) Sayı: 19.
16. URL-1 www.rspb.org.uk/about
17. Kurdoğlu, O., 1996, Doğu Karadeniz'in Doğal Yaşlı Ormanları, Doğal Hayatı Koruma Derneği, ISBN 975-96081-2-2, 24 s, İstanbul.
18. Akesen,A.,1997. Doğal Kaynak Kullanımlarında Alternatif bir Yöntem Olarak Doğa Koruma Sistemlerinin Rolü ve Önemi, Doğal Kaynak Kullanımında Alternatif Yöntemler Yeni Yaklaşımlar, Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi ve Friedrich-Naumann vakfı, s.35-44, Ankara
19. Anonim, 1998. Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız, Orman Bakanlığı Yayın No:120, ISBN:975-8273-31-0, Ankara.
20. Dudley,N. And Philips,A. 2006, Forests and Protected Areas: Guidance on the Use of the IUCN Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. X+58 pp.
21. WWF, IUCN, 1996, Forest for Life, The WWF/IUCN Forest Policy Book.
22. Sellars, R.W., 1997, Preserving Nature in the National Parks, A History,Yale University, USA.
23. Nepal, S.K., Weber, K.E., 1995, Managing Resources and Resolving Conflicts : National Parks and Local People, Int. Journal of Sustainable Development And World Ecology, Vol: 2, Number:1, 11-25.
24. Dudley, N. (Editor), 2008. Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland, Switzerland:IUCN. x + 86pp. ISBN: 978-2-8317-1086-0
25. IUCN, 2007. WCPA Strategic Plan 2005-2012)
26. WWF, 1996. Changing Worlds, 35 years of conservation achievement, WWF International, Gland-Switzerland.
27. Bayer, M.Z., 1968, Tabiatı Koruma, Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Teknik Haberler Bülteni, Yıl:7, Sayı:26. S.93-101.
28. IUCN, 1978. Categories, Objectives and Criteria for Protected Areas: A Final Report prepared by Committee on Criteria and Nomenclature Commission on National Parks and Protected Areas
29. Orman Bakanlığı, 1999. Rio'dan Bugüne Uluslar arası Ormancılık Diyalogu, ARA Çalışma Grubu Toplantısı, Antalya.

30. Kuvan, Y., 2000, Doğal Kaynak Yönetiminde ve Ormancılıkta Ekosistem yönetimi Yaklaşımı, Orman ve Av, Türkiye Ormancılar Derneği, Sayı:2000/5, Cilt:77, 4-14.
31. Ewert, A.W., 1993, The Role of the Social Sciences in Natural Resource Management: Restructuring for the Next Century, Proceeding of the Northeastern Recreation Research Symposium, New York, 4-7 pp.
32. O'Connor, K.F., Overmars, F.B., Ralston, M.M., 1990, Land Evaluation for Nature Conservation, Conservation Sciences Publication, No:3, Lincoln University, New Zealand.
33. Beresford, M., Phillips, A., 2000, Landscape stewardship: New directions in conservation of nature and culture, The George Wright Forum, 17(1)15-26.
34. Öner, T., 1965, Tabii İlimler ve Tabii Parklar (Ragnar Sparch'den derleme), Tarım Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü Teknik Haberler Bülteni, Yıl 4, Sayı 16, s. 201-205.
35. IUCN-UNEP-WWF, 1980, World Conservation Strateji, ISBN 2-88032-101-8.
36. URL-2 www.iucn.org/about
37. IUCN, 1998, United Nations List of Protected Areas, Gland- Switzerland
38. Mac Kinnon, J. vd. 1986, Managing Protected Areas in the Tropics, IUCN, Switzerland.
39. IUCN, 1994, Guidelines for Protected Areas Management Categories, Cambridge, UK and Gland, Switzerland, 261 pp.
40. Eagles, P.F.J., Mc Cool, S.F., Haynes, C.D., 2002, Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, U.K. xv + 183pp.
41. URL-3 www.unep.org/Documents
42. Lucas, P.H.C., 1995, Protected Landscapes: A Guide for Policy-Makers and Planners, IUCN and Chapman&Hall.
43. URL-4 <http://en.wikipedia.org>
44. URL-5 <http://tr.wikipedia.org>
45. Karakurum, E., 1993, Biyogenetik Rezervler, Orman, Orman Bakanlığı Dergisi, Sayı: 16, s. 26-29, Ankara.
46. Türkiye Çevre Vakfı, 1999, Türk Çevre Mevzuatı, Önder Matbaası, ISBN: 975-7250-48-1.

47. Kaleliođlu,U.,Özkan,N., 2000. Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslar arası Çevre Sözleşmeleri, İzmir Barosu Yayınları.
48. Kışlalıoğlu, M., Berkes, F., 1987, Biyolojik Çeşitlilik, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Önder Matbaası, İstanbul.
49. Kurdoğlu, O.,1999, Karadeniz'in Çığlığı, Atlas Dergisi, Yeşil Atlas Çevre Öz. Sayısı, 2,40-47.